

UDK: 316.752

Shaxnoz ANDAYEVA,

Texnologiya, menejment, kommunikatsiya instituti "Tillar va ijtimoiy-gumanitar fanlar" kafedrası mudiri
E-mail: shahnoza7448@gmail.com

Tarix fanlari doktori DSc, dotsent D.Abdullayev taqrizi asosida

YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTONDA TALABALARDA MILLIY QADRIYATLAR TARIXINI O'RGATISH METODIKASINING MEKANIZMLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarda milliy qadriyatlar tarixini o'rgatishning dolzarbligi, yangilanayotgan O'zbekiston sharoitida mazkur jarayonning pedagogik va metodik asoslari, shuningdek, ta'lim tizimida qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali mexanizmlar tahlil qilinadi. Maqolada milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotira va madaniy merosga hurmatni shakllantirishda milliy qadriyatlarga oid bilimlarni tizimli o'rgatishning o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Milliy qadriyatlar, tarixiy ong, metodika, talaba, yangilanayotgan O'zbekiston, ta'lim, tarbiya.

MECHANISMS OF METHODOLOGY FOR TEACHING THE HISTORY OF NATIONAL VALUES TO STUDENTS IN RENEWING UZBEKISTAN

Annotation

This article analyzes the relevance of teaching the history of national values to students, the pedagogical and methodological foundations of this process in the conditions of renewing Uzbekistan, as well as effective mechanisms that can be used in the education system. The article reveals the role of systematic teaching of knowledge about national values in the formation of national identity, historical memory and respect for cultural heritage.

Key words: National values, historical consciousness, methodology, student, renewing Uzbekistan, education, upbringing.

МЕТОДИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩИМСЯ В ОБНОВЛЯЮЩЕМСЯ УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В статье анализируется актуальность обучения студентов истории национальных ценностей, педагогические и методические основы этого процесса в условиях модернизирующегося Узбекистана, а также эффективные механизмы, которые могут быть использованы в системе образования. В статье раскрывается роль систематического обучения знаниям о национальных ценностях в формировании понимания национальной идентичности, исторической памяти, уважения к культурному наследию.

Ключевые слова: Национальные ценности, историческое сознание, методология, студент, обновляющийся Узбекистан, образование, воспитание.

Kirish. Hozirgi kunda O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida jamiyatning barcha sohalarida chuqur islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, ta'lim tizimi ham zamon talablari asosida tubdan yangilanmoqda. Shunday sharoitda, yoshlarda milliy qadriyatlar va ularning tarixiy ildizlari haqida bilim berish, ularda vatanparvarlik, tarixiy xotira, ajdodlarga hurmat tuyg'usini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Talabalar – jamiyatning intellektual va ijtimoiy tayanchi bo'lgan qatlam sifatida, ularga milliy qadriyatlar tarixini chuqur o'rgatish, bu bilimlarni ongli ravishda anglash va qadrlashga o'rgatish zamonaviy pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Shu bois, barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish, davlatlararo o'zaro iqtisodiy, ijtimoiy hamkorlikni kengaytirish, dunyoda tinchlikni saqlash uchun yoshlarning intellektual salohiyatini oshirishning takomillashgan metodologik yondashuvlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Oliygo'hi tolibi ilimlarining milliy qadriyatlar asosida rivojlantirish metodlari milliy qadriyatlar tarixini rivojlanishi holatlarining a'lo darajadagi kechishini belgilab beradigan, o'quv jarayonlarini ko'nikma va malakalari yuqori bulgan o'qituvchilar, zamon talablariga javob beradigan o'quv xujjatlar va adabiyotlar bilan tuldrib borish, ta'lim- tarbiya, ilm-fan va amaliyot o'rtasida foydali aloqalarni o'rnatish maqsadga muvofiqdir.

Oliygo'hi talabalarining qonunbuzarliklari va jinoyatchiligini bartaraf etishda oilaning rolini oshirish va shu maqsadda oila institutining ta'lim va tarbiya tashkilotlari bilan o'zaro uzviy aloqalarini mustahkamlash, ularning foydali munosabatlarini ta'minlashga alohida e'tibor berish kerak. Buning uchun avvalo, respublikamizda jinoyatchilik va qonunbuzarlikka moyil yoki uni amalga oshirgan voyaga yetmaganlar (delikvent xulqli), tarbiyasi og'ir, balog'at yoshidagi (adektiv xulqli)lar bilan shug'ullanish, ularni qayta tarbiyalash mexanizmini samarali tashkil etish kerak.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Talabalarni yuksak ma'naviy ahloqiy ruhda tarbiyalash, ularda ma'naviy jasorat tuyg'ularini rivojlantirish turli savodxonligini-ma'naviy tahdidlardan himoya qilishning muhim omilidir. Hozirgi globalashuv sharoitida fuqarolarning keng qatlami ya'ni ayniqsa yoshlarimizda milliylikka sodiqlik, vatanparvarlik tuyg'usini, yuksak ma'naviy – ahloqiy qarashlarni tarbiyalashning, ularda ma'naviy-savodxonligini immunitetni rivojlantirishning dolzarbligi yanada oshmoqda. Chunki jahonda axbarot xurji, ommaviy madaniyat niqobi ostida ma'naviy-savodxonligini tahdidlar tobora kuchaymoqda. Shunday ekan mamlakatimizda yoshlarga qaratilgan shunday ma'naviy xurjlardan asrab avaylash uchun ham yoshlarning fuqarolik bilimlarini oshirish davr taqozosidir.

Dunyoda shunday ma'naviy tahdidlar xavfi ortib borayotgan bir vaqtda mustaqil va sog'lom fikirlaydigan,

ajdodlarga yuksak hurmat ruhida ularga munosib bo'lishga intiladigan avlodni tarbiyalash respublikamizda davlat siyosati darajasiga olib chiqilgan ekan, bu jarayonda faol ishtirok etish har bir fuqaroning muqaddas burchidir.

Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda eng muhim omillardan yana biri – tarixiy xotira – ajdodlarga yuksak hurmat va ehtirom ifodasi bo'lib, o'tganlar xotirasini yodda saqlagan holda, e'zozlab yashash demakdir. O'zbekistonda keyingi besh yillikda amalga oshiriladigan isloxlarning zarur siyosiy, ijtimoiy, iktisodiy va ma'naviy asoslarini yaratib berishga karatilgan Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan tarakkiyot strategiyasini 73-maqsadida "Buyuk ajdodlarimizning boy ilmiy merosini chuqur o'rganishi va keng targ'ib etish"deb alohida takidlangan Yoshlarni shunday an'ana ruhida tarbiyalash, Vatanimiz tarixi bilan qurollantirish ma'naviyat va milliy mafkurani rivojlantirish sohasidagi kechiktirib bo'lmaz vazifa ekanligi barchamizga birdek ayon.

Xozirgi kunda yoshlarimizning mustaqil fikrlashi, ma'naviy olami, ijtimoiy faolligi o'sib borayotgani barcha yutuqlar poydevoriga, kuch-qudrat manbaiga aylanganligini, ayniqsa yurtimizda amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlari, erishilayotgan yutuqlarning negizida inson omili hal qiluvchi rol o'ynayotganini kuzatish mumkin. Ma'naviy meros, milliy qadriyatlarining tiklanishi, sog'lom avlodni har tomonlama yetuk, ma'nau yuksak, komil inson qilib tarbiyalash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Asrlar davomida shakllanib kelayotgan milliy davlatlilik asoslari milliy o'zlikni anglash tamoyili bilan tobora mustahkamlanmoqda. Milliy-ma'naviy yangilanish, qadriyatlar qayta tiklanishi, iqtisodiy yuksalish taraqqiyot omiliga aylandi. Yoshlarning hozirgi kundalik turmushda turli xavfli vaziyatlar va tahdidlarda el-yurt, vatan manfaatlar uchun ixtiyoriy, ongli ravishda o'z hayotini xavf ostiga qo'yib bo'lsada, halokatni olish uchun o'zni safarbar etish jasorat tushunchasining mazmunini ifodalaydi. Ma'naviy jasorat moddiy yoki ma'naviy manfaatdorlik evaziga amalga oshirilmayda balki u insonning, balki u insonning, o'z hayotini maqsad va orzu-umidlarini xalq va jamiyat uchun bag'ishlab, amalga oshirgan ezgu faoliyatini ham ifodalaydi. Ma'naviy jasorat ba'zi insonlar va alohida shaxslarning dunyoqarashigina emas, balki har bir fuqaro, jumladan yosh avlod uchun ham kerakli bo'lgan ma'naviy fazilatdir. Hozirgi murakkab tahlil sharoitida yosh avlod tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilayotganligi yoshlar uchun yaratib berilayotgan imkoniyatlardan unumli foydalanish kerak, zero kelajak yoshlar qo'lida ekanligini hech qachon unutmasliklari, bizgacha asrab avaylab yetib kelgan milliy, ma'naviy me'roslarimizni bizdan keyingi avlodlarga yetkazishlari lozimligini yana bir bor unutmaslik kerak.

Shu asnoda tolibi ilimlarning ijodiy qobiliyatlarni oshirish jarayonini amalga oshirishda o'zining samaradorligini asoslagan ratsional metodik usullarni o'rganib chiqish natijasida oliy ta'limni insonlashtirish negizida qaratilgan uslublar ijodiy imkoniyatlarni ko'tarish jarayonida umumbashariy va milliy qadriyatlardan foydalanishni anglatadi. Qadriyatlarimizni asl mazmun-mohiyati oliy ta'lim muassasalarida tolibi ilimlarning ijodiy qobiliyat va imkoniyatlarini oshirish bo'lib, u umumbashariy qadriyatlarga tayanuvchi ma'naviyati yuqori bo'lgan odamni tarbiyalashga yo'naltirilgan

Qadriyatlarga tayanish muallim va talaba yoshdarning nafaqat suhbat doirasida, balki hamkorlik aloqalarida ham uchraydi va bunda shaxsning ta'limi va tarbiyasi komillikka erishishdagi ustuvor bo'lgan pedagogik qadriyatlarining aksiologik qarashlarini tadbiq etish tajribada, kundalik ijtimoiy hayotda namoyon bo'ladi. Masalan: burch hissi, mas'uliyat, mehnatsevarlik kabi qadriyatlarining ustunligi o'qituvchilar va talabalar jamoasiga hamkorlikdagi ishlariga yordam beradi. Tahsil oluvchilarning kasbiy qobiliyatlari va kasbiy-

texnologik kompetentlikni oshirishga qaratilgan tajriba sinov ishlaridan foydalanish to'g'ri yo'ldir.

O'zbekiston Respublikasining O'RQ-406-sonli 2016 yil 14 sentabrda "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-sonli 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni[6], O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-sonli 2022 yil 28 yanvardagi 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi[12], O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi"da talabalarning fuqarolik-savodxonligini rivojlantirishga oid quyidagi vazifalar mavjud:

Tolibi ilimlar tanqidiy fikrlash, materiallarni emin-yerkin qidirish va tahlil qila bilish qobiliyatlarini shakllantirish;

Oliyoghlarda ma'naviy muhitni oshirish, kelajak avlodni milliy ananalarimizga hurmat, odamiylik va ulug'vor ma'naviy g'oyalar ta'sirida vatanparvar qilib voyaga yetkazish, kelajak avlodda yot g'oyalarga qarshi immunitetni oshirish borasidagi harakatlarni yanada kengaytirish..

Tahlil va natijalar. Globallashuv asri deb atalayotgan bugungi kunda yoshlarni tajovuzkor g'oyalardan asrab qolishda ta'lim va tarbiya omili muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, azaldan ezgu maqsadlar yo'lida amalga oshirilayotgan tarbiya doimo o'zining ijobiy natijalarini ko'rsatib kelgan. Respublikamizda bugungi kunda maktabgacha ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga alohida e'tibor qaratilib, farzandlarimizning jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim, kasb-hunarlarini egallashi, ma'nau-axloq, jismonan yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishi, yosh avlod qalbida Vatanga sadoqat, fidoyilik tuyg'ularini yuksaltirish borasida O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega bolalarni tarbiyalash" ustuvor vazifa etib belgilangan. Mana shu ustuvor vazifalarni amalga oshirishda mamlakatimizda maktabgacha ta'limni yanada rivojlantirish, uning samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlashga qaratilgan muhim me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilind. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, «Insoniyat yaratgan bebaho madaniyat durdonalari eng avvalo har qaysi millatning folklor san'atida mujassam topgani hammamizga yaxshi ma'lum. . Folklor san'ati, ta'bir joiz bo'lsa, bu – insoniyatning bolalik qo'shig'idir».

Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirishga hamma vaqt ustuvor yo'nalish sifatida e'tibor qaratib kelinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5040-son 2021 yil 26 martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida "El-yurt taqdiriga loqaydlik, mahalliychilik, urug'-aymoqchilik, korrupsiya, oilaviy qadriyatlarga bepisandlik va yoshlar tarbiyasiga mas'uliyatsizlik kabi illatlarga barham berishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish; aholining Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanish madaniyatini oshirish, fuqarolik va axborot xurujlariga qarshi savodxonligini immunitetni kuchaytirish; madaniyat, adabiyot, kino, teatr, musiqa va san'atning barcha turlari, noshirlik-matbaa mahsulotlari, ommaviy axborot vositalarida ma'naviy-axloqiy mezonlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligiga erishish; geosiyosiy va savodxonligini jarayonlarni muntazam o'rganish, terrorizm, ekstremizm, aqidaparastlik, odam savdosi, narkobiznes va

boshqa xatarli tahdidlarga qarshi samarali fuqarolik kurash olib borish hamda bu borada xalqaro hamkorlik aloqalarini rivojlantirish" ma'naviy sohani tubdan rivojlantirishning muhim tomonlari etib belgilandi.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning 2018 yil 28 dekabrda parlamentimizga yo'llagan murojaatnomasida, "Oldimizga qo'ygan ulkan vazifalarni amalga oshirishda biz uchun kuch-qudrat manbai bo'ladigan milliy g'oyani rivojlantirishimiz zarur". Oliy Majlisga murojaat qilish jarayonida bu fikrlar bejizga ta'kidlanmadi, albatta. Chunki hozirgi kunda dunyo sivilizatsiyasida fuqarolik tahdidlar va savodxonligini hurujlar kuchayib borayotgan davrda mamlakatimiz yoshlarini turli xavf-xatarlardan asrab qolishda aynan milliy g'oyaning rivojlantirilishi, yovuz g'oyalarga qarshi yoshlarda savodxonligini immunitetini shakllantirilishi zarur.

Mamlakatimizni Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlab o'tganidek, "Bu olamda, tabiatda, jamiyatda, ochiqlik bo'lmaydi. Ochiqlik hosil bo'ldimi, shubha yo'kki, albatta uning joyini kimdir to'ldirishga intiladi. Talabalarning milliy qadriyatlar tarixini rivojlantirish uchun mafkuraviy profilaktika ishlarini to'g'ri olib borish lozim. mafkuraviy targ'ibot-tashviqot ishlari-ijtimoiy institutlar torqali tadbir qilinayotgan turli xil ko'rinishdagi fuqarolik, tarbiyaviy, ma'naviy, savodxonligini asosini tashkil etib, bu asosiy jarayon hozirgi davrning fuqarolik tarbiya jarayonini qamrab oladi.

Mafkuraviy profilaktikani amalga oshirishda xilma xil usullar va vositalardan foydalanishning ahamiyati katta. Yoshlarni mafkuraviy xurujlardan saqlab qolishga xizmat qiladigan profilaktika ishlarini turli xil sur'atlarda hamda bosqichma bosqich amalga oshirish zarur.

Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida profilaktik ishlar doimiy tarzda va sabitqadamlik bilan amalga oshirilsa, bo'lajak o'qituvchilarda ham mafkuraviy-g'oyaviy kompetentlik, ham ma'naviy-ma'rifiy ishlar targ'ibotchisiga xos malakalar uyg'un rivojlanishiga erishiladi.

Yurtimizda ijtimoiy-ma'naviy muxitni yaxshilash yoshlarni g'oyaviy tajovuz va mafkuraviy xurujlardan asrab-qolish masalasi jamiyat oldida turgan asosiy vazifalardan ekanligini qayd etish barobarida Prezidentimiz Sh.Mirziyoev quyidagi fikrlarni ham ta'kidlab o'tgan: "Shu ma'noda, bugungi kunda yurtimizda taboro keng tarqalib borayotgan

"O'z bolangni o'zing asra" degan da'vat faqat quruq ishlar bo'lib qolmasdan, har bir ota-ona, har bir fuqaroning qalbiga, yuragiga chuqur kirib borishi, amaliy harakatga aylanishi zarur".

Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoev AQShning Nyuyork shahridagi BMTning 72 sessiyasidagi nutqida yoshlar huquqlari to'g'risidagi BMT konvensiyasini qabul qilishni taklif qildi. Prezidentimiz bunga asos qilib, yoshlarning soni ikki milliarddan ortib qolgani, xalqaro terrorizm va eskremizm shiddat bilan o'sib borayotgan bir paytda yoshlarga himoya zarurligini muhim omillar sifatida keltirib o'tdi.

Shuningdek, yoshlar huquqlarini bir me'yorda belgilash va uni himoya qilish globallashuv va axborot texnologiya rivojlanish davrining muhim sharti ekanligi ham alohida ta'kidlab o'tildi: "Shuningdek, ushbu konvensiyani imzolagan a'zo davlatlar mamlakat ijtimoiy siyosatida yoshlar masalasini muhim yo'nalish sifatida ko'rib, zimmasidagi katta mas'uliyatni ado etishi kerak. O'zbekistonda yoshlar siyosatini yangi bosqichga olib chiqish maqsadida "O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi" tashkilotini tuzish taklifini ma'qulladi va ularga katta imtiyoz berilishi uchun tashabbus bildirdi, bir guruh yosh iqtidorlarni davlat mukofotlari bilan taqdirladi, bir nechta serg'ayrat yoshlarni yuqori davlat organlarida ish faoliyatini boshlash uchun sharoit yaratib berdi".

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarda aytilgan vazifalardan xulosa qilingan holda ta'lim oluvchilarning milliy qadriyatlar tarixini rivojlantirish huquqiy dunyoqarashning zaruriy sharti degan fikrga kelindi. Mazkur fikrni asoslash uchun eng avvalo, huquqiy bilim, ong va huquqiy madaniyat tushunchalariga to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Talabalarga milliy qadriyatlar tarixini o'rgatish – ularning shaxsiy va ijtimoiy kamolotida, vatanparvarlik, fuqarolik pozitsiyasi, tarixiy ongini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Yangilanayotgan O'zbekiston sharoitida bu jarayonga yangi metodik yondashuvlar, innovatsion vositalar va faol ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali yanada yuqori natijalarga erishish mumkin. Mazkur metodik mexanizmlar asosida shakllangan o'quv jarayoni yoshlarda o'zlikni anglash, milliy g'urur, tarixiy xotira va fuqarolik mas'uliyatini mustahkamlaydi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2024. – B. 56.
2. Abdurahmonov A. Qadriyat – ma'naviy merosdir // «Ma'rifat gulshani» g. – 12 (77) 2007y. – 7-bet
3. Asqar Zununov. Pedagogika nazariyasi T.: «Aloqachi» 2001 y. 163 bet.
4. Asqar Zununov. Ulfat Maxkamov Didaktika (Ta'lim nazariyasi) Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. T.: «Sharq» nashriyot - matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. T.: 2006 y. 125 bet
5. Barkamol avlod – Ozbekiston taraqqiyotining poydevori. Tosh. 1998, 7-bet 6. Zaripov M.Z.Ma'naviy qadriyatlar va milliy o'zlikni anglashning rivojlanishi «Pedagogik ta'lim», -T.: 2000.- №2.-6-9 betlar.
6. Yo'ldoshev J.G'. Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. T:«O'qituvchi», 2004, - 95 bet.